

Momarken Travbane

av Wilhelm Molberg Nilssen,
sønn av Eidsberg historielags stifter

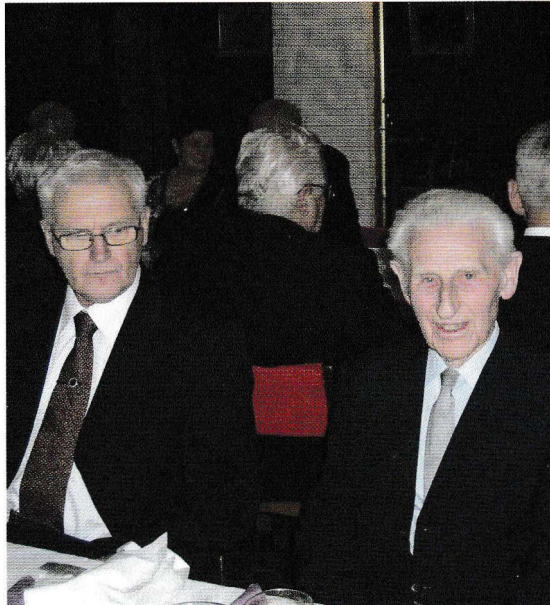
I sine memoarer fra gutte- og ungdomsdagene på Mysen i 1925–35-åra har Wilhelm Molberg Nilssen gitt oss innblikk i sin store interesse for travsporten, om travhestene, hesteeierne, trenere og fremfor alt Momarken Travbane.

Brødrene Diskerud

sto det på forretningskiltet over døra til kjøttforretningen. Omtrent i sentrum av Mysen, litt nærmere Havnåsbakken, lå Diskerudgården. Kjøttvareforretningen hadde inngang fra hjørnet, pøsemakeriet lå inntil denne, og bakover på innsiden mot gården var slakteriet, grisehuset og stallene. Aller innerst i gården som hadde stor port ut til gata for inn- og utkjøring fant vi vognskjulet med all verdens rariteter. Der var det sulkyer, dogcart, gigg, alle slags bruksvogner og et stort utvalg av knagger hvor de lekreste seler ble oppbevart. Det var svarte og brune travseler, bruksseler og alle rare forstøtninger og beskyttelse for hestebeina.

I andre etasje i vognskjulet var det fôrloft med høy og hakkelsmaskin, mjøl- og havrebøler, og mye annet rart.

I alle disse spennende gjemmene ble jeg lommekjent sammen med Aksel Gran, som ganske tidlig ble grisekokk og hadde ansvaret for fôring og stellet av en mengde griser som etter hvert ble slaktet og omsatt i forretningen. Jeg tror ikke det var mange dagene

Wilhelm Molberg Nilssen til høyre sammen med sin nevø Per Valsgård fra 90-årsjubiléet i Eidsberg historielag 21. nov. 2010

i 10–15-års-alderen at jeg ikke stakk innom Diskerudgården etter skoletid.

Familien Diskerud var alle elskverdige og hyggelige mennesker, og vi ungene som var hestefrelste, fikk lov til å boltre oss selv om vi sikkert fløy mye i veien og i beina på de voksne.

Men, det var nok traverhestene som opptok oss mest, og det var Trygve vi hadde mest kontakt med. Han var snill og blid, og vi fikk prøve oss med pussing av både hester og seletøy. Til gjengjeld fikk vi gleden av å mosjonere hestene.

Av hestene på Diskerudstallen den gang var nok «Jackson» den gjeveste. En mørkebrun hingst som var over i

avlen, grei og ærlig, men sterk på bittet. Den hadde det med å nappe hodet raskt fremover hvis vi holdt for hardt i tømmene, og da kunne det hende at vi fikk oss en god trøkk fremover. «Jackson» travet elegant, likte å ha frie tøyler, og Aksel og jeg kjørte ganske tidlig alene med den i den store flisvogna, som vi brukte da vi henta strøflis til gris og hest på Susebakke. Han rusla vanligvis rolig og fint, men likte også å ta seg en real spurt og strekke å beina.

På stallen

var det ellers mange og fine hester. Amerikaneren «Arp Dillon» stod der en tid som avlshest, og den var «fresk». Jeg husker Rolf Diskerud engang kjørte den for full speed på Momarken, og vi guttene stod rent og gispet over dette fartsfantomet. «Grei Jackson», en grei og flott hest som sin far, rask som to-åring. «Luttik», en liten svart halvblods som gikk i arbeidskjøring og trav, ble benyttet en del til ridning av Randi.

William Diskerud hadde en meget høy stjerne hos oss guttene. Han var snill og grei, og alltid blid og skinte som ei sol, som sin mor. Jeg husker godt at jeg var med ham mange turer rundt på gårdene når han skulle se på slakt. Sommerstid var det greit å ha med en til å åpne og lukke all grindene

Han var det levende leksikon når det gjaldt trav. Han kunne alle rekordene og de forskjellige hestenes avkom over Østlandet. Stamtavler, eiere, trenere og utstyr; alt var det bare å spørre William om så fikk vi svar. Han gikk med stoppeklokka i lomma jevnt, kneppet tider under treningen på Momarken når han hadde tid, kjente dagsformen til

hestene og var den suverene rettleder når «totoen» kom.

For Trygve ble det mer og mer trav når «totoen» kom. «Totoen» (totalisatorspillet) ble innført på Bjerkebanen i Oslo 24. juni 1928, og to år senere ble også Momarken åpnet for totalisatorspill. Det var 11. mai 1930. Som 15-års gutt var jeg tilstede ved åpningen og det var en stor, spennende og fin dag.

Aksel Gran gikk mer og mer over fra grisekokk til hestepasser, og til slutt ble han med Trygve til Bjerkebanen da Trygve etablerte seg med fast traverstall der inne. Aksel hadde godt tak på hester, ikke bare med fôring og stell, men med kjærving av bein, trening og mosjonering. Aksel og jeg skilte lag og jeg havnet som assistent, telefonpasser og hjelper på løpsdagene hos Harald Østby på Momarken.

Momarken

Før totalisatoren kom var Momarken godt kjent over hele Østlandet. Driftige og fremsynte folk i Momarken Travselskap hadde laget en fin bane på morenegrusen med stabilt dekke, godt skjermet mot furuskauen i nord og mot utstillingsplassen i sør. På langsiden mot Høytorpåsen ble det tidlig bygd staller hvor tilreisende hester ble oppstallet. Da totoen kom havnet Ole Karlstad som stallmester her, og vi gutta var ofte innom Ole på det lille rommet i tverrbygningen, hvor han hadde seng og kokte kaffe. Vi hjalp til med måking og litt av hvert. Vi syntes stallene var fine med spiltau på den ene siden og eksklusive bokser for stortraverne i tverrbygningen.

«Lord» til Petter Haneborg på Lie

ved Ørje hadde boks, og ble passet på av Helmer som satte sin ære i å ha alt i den skjønneste orden til brukseieren skulle komme å overta tømmene. Da «Lorden» kom ut var det litt av et syn, den vrinsket kolossalt, var elegant og villig til å stikke av gårde med en gang. Helmer ble et begrep for oss guttene på Momarken. Han bodde bestandig over kaféen ved smed Aas. Her endte han visstnok sine dager.

Løpene ble kjørt på søndag, og hestene samlet seg på indre bane ved furuholtet, der de gikk i ring mens vi guttene løp fra den ene til den andre og beundret dem.

Plutselig lød den store klokka som Holm Randem hadde i handa, og med torden- og auksjonariusrøsten lød det: «Prøveskeid til første løp!». Da ble det liv! Kjørerne satt opp i sulkyene, «oppjekkene» kom på plass, numrene ordnet, og en for en svingte hestene ut i banen. Holm Randem var fast starter og hadde en egen liten tribune i svingen ved sperretauet ut på banen i furusvingen. Der sto han med et stort flagg. Jeg hører formelig enda hvordan han ropte etter at hestene hadde ordnet seg under volten. «Klar – kjør!», og slo flagget ned fra høy stilling.

Hesteeierne og travhestene

Vi syntes at hesteeierne var noen flotte karer og kjente dem alle av utseende. Senere da jeg ble assistent for løpssekretær Harald Østby ved Momarken travbane lærte jeg mange av hesteeierne å kjenne personlig, og hadde mye glede av det.

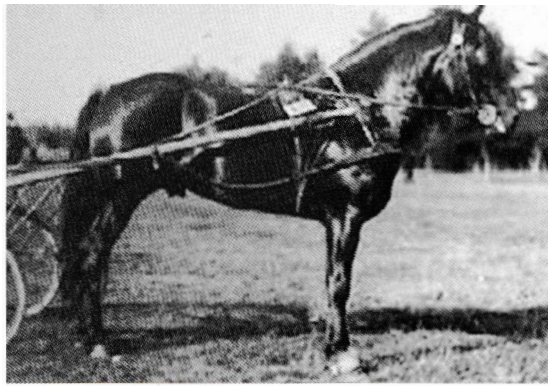
Under treningen fartet vi rundt over alt, ble fortrolig med kjørerne, hestene, sulkyer, seler og det hele. Vi delte inn

eierne etter hvor de kom fra, om de var langsveisfarende eller fra det nære Østlandsområdet. Vi kunne navnene på dem, visste hvilke biler de forskjellige hadde, og kjente lukten av god cigar. De fleste eierne kjørte selv, men enkelte hadde trenere, som Axel Jensen fra Oslo.

Av profesjon var de som regel rike storbønder, skogeiere, velstående forretningsfolk samt en god del småbrukere. Som regel var de blide, hyggelige folk som lot oss unge få fritt spillerom.

Eierne kunne komme langt borte fra. Joviale Ola Waagaard fra Begnadal skilte seg ut. Han hadde Norges raskeste blodshest på den tiden, men den var over i avlen. «The Eno» het den og var importert fra Amerika via Danmark. Den tilhørte Amerikas fineste travstamme, og hadde amerikansk rekord på 1.18.0. Det var raskt på den tida. I avlen her hjemme spilte den en betydelig rolle. Den ble far til bl.a. «Otter Eno» og «Eno Boy». Waagaard hadde også den raske hoppa «Luzzy» og Gudbrand Waagaard fra Hen husker jeg med «Lyn» og «Tarantella» som ble foreldre til «Travlyn» som Olav Røthe kjørte.

Fra Oslo kom som tidligere nevnt, Axel Jensen med fine hester. Han hadde egen trener, Johs. Widding, som ble den første profftrener og dannet trenerskole på Bjerke. Vi unge syntes han var veldig flott fordi han var den første med egen spesialsydd trenerdrakt. Axel Jensen hadde stiv snipp, cigar i munnen og hatten litt på snei, og var blid og godslig. Best husker jeg hans norske «Salomon», en stor brun hingst som var vinner av Jakob Meyers pokal i 1928. Den var en av dette års hurtigste hester

Omergubben født 1922

med 1.42.0, en bra tid den gang. På Bjerke kjøres den dag i dag Axel Jensens minneløp.

Momarken var godt kjent, men fremfor alt var det Østfold som var det store travfylket for oss unge. Momarken hadde en spesiell betydning, og her var vi guttene «spesialister».

Fra byen og nærområdene hadde vi først og fremst Diskeruds hester. Rolf var senior her, men Trygve overtok som spesialtrener og kjører, og var fenomenalt flink med hestene.

Diskerudstallen ble for liten for Trygve etter hvert som folk betrodde ham sine hester. Det var penger å tjene, og han reiste inn til Bjerkebanen og fikk sin egen stall etter at totoen kom. Hos Diskerud fant vi den første moderne sulkyen, lav avrundet bak og med smekre hjul. Jeg syntes nesten det var nifst at Trygve kom så nær bakbeina på lange «Grei Jackson» første gang han kjørte denne på Momarken. I dag er jo denne typen sulky blitt normalen.

Ellers på Mysen så hadde vi Westerbykara i Vandugbakken, Ole Belsby på S. Mysen med «Panter» og flere. Belsby'n var blid og trivelig, og etter hvert ble jeg kjent med hans gutter som kjørte.

Av de nærmeste bygdene må jeg beskrive Hærland først, for her var det mye god hest. Da Østenby'n kom med «Tordenskiold» og «Tordis» ble det vei i vellinga. Og litt lenger utpå ved Fram hadde vi den elegante og hyggelige Thor Østby med sønnene Harald og Johan. Thor Østby var en sikker mann på Momarken, var med i styret og var en behagelig, fin mann som jeg ble kjent med da jeg ble litt eldre. Hans favoritthest var «Chaplin», en av våre flotteste travere av norsk rase. Den vant en rekke førstepremier og verdifulle pokaler, og sto en tid som nr. 3 i km-tid med 1.41.1. Han tangerte flere ganger rekorden for norske hester.

En annen hest som han eide het «Omer» som Harald kjørte. Harald og jeg ble senere godt kjente gjennom Mysen Mannskor. «Omer» ble stamfar til raske hester som «Omergubben», som satte norgesrekord. Lenger innover i Hærland-traktene kom vi til Svarverud, hvor A.J.F. Haneborg holdt til. Han var jo formann i travselskapet en tid og kjørte «Obersten».

I Ørje-traktene hadde vi den før omtalte «Lord» hos Petter Haneborg på Lie.

Øymark og Aremark lå ikke langt etter. Her hadde vi Anders E. Buer med «Smart Jackson» og flere. Sønnene Nils og Karsten ble begge profftrenerne, og Karsten slo seg ned på Bjerke. Så var det Anders Ankerud med «Jack», en stor fin svartbrun hingst som kom fra Aremark. Ankerud kjente vi på at han satt på en høy hjemmelaget sulky og holdt tømmene på en spesiell måte. «Jack'n» kom som regel sterkt på oppløpet.

Legger vi så veien videre sydover til Halden, hadde vi bakermester Omar Wiig, en godslig og vennlig kar. Han hadde Norges hurtigste norskfødte travhingsten «Anteo Custer». Den het «Prins Custer» og hadde isbanerekorden på 1.29.5. Prinsen, som vi kalte ham, var snill og rolig, ikke så stor, og lysbrun med fin hvit stjerne i panna. Det var flere som kjørte den, bl.a. Bjarne Nygård og Magnus Botslagen.

Nygårdskara var en institusjon i seg selv. Nygård senior var dansk og spesialist på travhester. Han hadde tatt med seg en stor fin dansk hoppe, blodshest, til Norge, og den het «Miriam». Denne ble senere mor til mange flotte travere. Gamle Nygård hadde sønnene Bjarne og Ottar som begge kjørte, særlig da Bjarne som ble proff. De bodde i Berg. Ottar husker jeg første gang med «Otter Eno» som 2-åring på Momarken, han var med nærmest som en kuriositet. «Otter Eno» var sønn av «The Eno» til Waagaard, var født i 1925. Som 3-åring dominerte den fullstendig sin klasse under løpene på Bjerke, og satte norgesrekort for varmblod. «Otter Eno» havnet hos Leif Holmsen på gården Gjulem i Rakkestad, og ble kjørt av Bjarne Nygård.

Hos Randem i Trømborg hadde vi «Tora Tordenskiold» som ble kjørt av Foss, og litt lengre ute, på Heia finner vi Ruud-brødrene med hesten «Duella» som padlet husker jeg. I tillegg hadde de «Kvikk». Kaatorp hadde bra hest, men den gjeveste stallen syntes vi Holmsen på Gjulem hadde. Der gikk «Marbley» og «Otter Eno» og andre fine unghester. Jeg ble godt kjent med den

ynge sønnen Leif. En gang husker jeg at Leif skulle til tannlegen på Mysen. Da kom han fra Rakkestad med «Otter Eno» og parkerte på Handelsfjøset.

Nærmer vi oss Eidsberg-traktene er det først og fremst Dybedahls jeg husker. Senior Arne var blid og snill og gift med Betzy. De hadde bl.a. hestene «Varg» og «Desima», som begge var raske. Betzy hadde god greie på hest, og var den første kvinnelige kusk jeg så i løp. Hun kjørte «Desima» til manges beundring. Deres eldste datter var gift med Rolf Diskerud, så travfamiliene fant hverandre.

Ola Uttisrud ble den første totalisatorsjef på Momarken. Han bodde på gården Elvestad, han hadde brukshester, men også travhester. «Norma» var vel den beste. De tre Uttisrudjentene hadde god greie på hest, var interessert i ridning, og så vidt jeg husker var de med og startet Eidsberg rideklubb.

Vender vi kursen nordover til Trøgstad og Båstad kommer vi nok ikke utenom Hartvig Høytomt i Båstad. Han var gardbruker og eide «Ormegubben», en fin hingst. Jeg tror faktisk at Høytomt måtte være en av de første som oppdaget styrke- og intervalltrening for hester. Da jeg havnet på kontoret hos Harald Østby som ekstrahjelp på løpsdagene, hadde jeg flere ganger en prat med Hartvig om kjøring. Han fortalte at hvert år ved St. Hans-tider var «Ormegubben» i toppform, og det kom av følgende sa Hartvig: «Først gikk hesten ganske hardt foran ploget en stund, så over til lettere harv, så konkestokk, og på'n igjen». Innimellom kjørte han den raskt, spesielle lengder så fort den kunne gå; intervalltrening.

Og det resulterte i gode tider. En St. Hans sa Hartvig til meg at han trodde «Ormegubben» ville sette ny norsk rekord, og det gjorde den faktisk.

Ellers kom det gode hester fra Høland, Bjørkelangen og Lierfoss, «Futti» til Grude og alle de gode Borstadhestene.

Vi hadde så mange fine opplevelser med hestene. De ble fotografert og bildene kom i sigarrettesker som reklame for Cromvell. Det falt naturlig å samle på bildene, vi byttet innbyrdes og satte dem i album. På baksiden av bildene fant vi alle data om hestene, om tider, stamtavler, kjøpere og eiere. Alt dette lærte vi oss utenat. Odd Parken i Vandugbakken var «en støver» til å huske data, og en spøkefugl. Han kunne fortelle mange morsomme episoder fra diskusjoner kjøperne i mellom om hvorfor det gikk slik og slik, om urent trav, disk for galopp, genering under kjøring og ellers mye interessant.

Kjørere og trenere

Som antydnet tidligere ble totalisatorspill innført på Bjerkebanen og i Norge 24. juni 1928, og på Momarken 11. mai 1930.

Før den tiden kjørte de fleste selv, men ettersom det kom pengepremier og store finanser inn i bildet, var det om å gjøre å sikre seg gode kusker som fikk hestene til å yte maksimalt, og følgelig kjøpe inn penger i kassa.

Etter hvert dannet det seg et trenerkorps, man krevde visse minimumskunnskaper om kjøring, stell og takling av situasjoner og forhold som oppsto under løpene, som genering, galopp osv. I utlandet hadde man autoriserte trenerskoler og det varte ikke lenge

før de første kurs kom i gang i Norge også. Johs. Widding, som kjørte for Axel Jensen, var en av pionerene her.

Så ble trenerne i tur og orden autoriserte, fikk sine spesielle farger på kjøredraktene, trenerstallene blomstret opp, og det ble riktig sving på travsporten. Og Momarken fulgte opp og var med i utviklingen. De første autoriserte trenerne fra tidligere Momarkenkjøringer ble Trygve Diskerud, Nils og Karsten Buer, Bjarne og Ottar Nygaard, og mange flere etter hvert. I Oslo-området kom Johs. Widding, Finn Ulven, Magnus Botslangen, Leif Haslie og mange flere. Noen var så dyktige at de selv i dag har fått sine minneløp, bl.a. Trygve Diskerud og Thor Østby. Men det var selvsagt mange dyktige kjøpere fra eiersiden fortsatt, inntil alle måtte ha trenerlisens.

Ved totoens innføring på Momarken var vi guttene kommet i 15-års-alderen, og det ble liksom mer alvor med travkjøringa. Vi fulgte hestene under treningen og visste om dagsformen, og «suget inn» hesteprat.

Etter som tiden gikk frem mot 1933–34 var jeg blitt bedre kjent med Harald Østby gjennom Mysen Mannskor, der vi begge var medlemmer. For øvrig sang vi i bassgruppen.

Harald ble løpssekretær på Momarken Travbane da totoen kom, og på løpsdagene hadde han bruk for en assistent til å passe telefonen, ta imot startkontingent og lignende på kontoret i villaen i nordre sving, mens han selv arbeidet i tårnet på indre bane. Det ble da jeg som hadde den jobben en tid, og slik fikk jeg førstehånds kjennskap til trav rent administrativt. Det praktiske hadde jeg snoket til meg opp gjennom

gutteåra ute i «hestebeina», og dette ble en herlig kombinasjon.

Jeg likte meg godt i jobben, personalgalleriet blant hesteeierne ble utvidet, jeg traff mange hyggelige og interessante mennesker fra dette miljøet. Haralds kone, Magnhild, serverte de lekreste smørbrød og var en snill og hyggelig vertinne. Haralds far, Thor Østby, var en gentleman, lugn, lun og med et vinnende vesen, og en av støttespillerne i Momarken Travelskap på den tid. Et minneløp ble også oppkalt etter ham.

Mysen Turn- og Idrettsforening hadde flere revyer i tiden fra 1930 til 35. I en av revyene finner vi *Totalisatorvisa*, som et populært innslag. Visa var skrevet av Henrik Vestreng eller A. Bjerkomp, eller kanskje av begge, det husker jeg

ikke. Men teksten i første verset sitter ennå godt i hukommelsen og lyder som følger:

*Si meg, vanker de ofte på Momarken, eller ei.
Det er faderlig til ståhei,
ja, de holder der nå om da'n.
Han Ola Uttisrud gnir seg i henda
og er så gla',
det er travkjøring han lever a'.
Men, ikke jeg, ikke jeg.
Nei, den totalisator'n
tar knekken på meg!
Tordenskiold gikk om kold
så den bongen jeg kjøpte spratt pokker i vold!
Om ei ti', blei jeg bli!
Hele elleve kroner jeg fikk att for ti!
Som jeg satte på Tordis
så jeg må nok si:
«at den hoppa hu er jenta mi!»*

MÅNEDSAUKSJON

avholdes på Sand pr. Mysen mandag 30. november.

Fra kl. 13—15 selges smågriser, 4 høyt drektige purker, 1 ungråne og 3 N.R.F. kvier som kalver i desember. Selgere garanterer for rett grisetid og rett kalvingstid.

Fra kl. 14,30—15 selges ca. 200 verpeferdige kyllinger. Kun fra salgssertifiserte besetninger.

Fra kl. 15—15,30 selges redskaper m. m. hvorav nevnes traktortilhenger, tømmerustninger for hest og traktor, sulky, herresykkel, ovner m. m.

Fra kl. 15,30 selges innbo hvorav nevnes: 1 Tandberg radiokabinett m/ plateskifter, 1 lydbåndopptager (Tandberg), 1 meget pent pianotrekkspill (42 basser), endel klesvarer og skotøy for damer og barn fra restbeholdning etter opphørssalg, 3 salonger, 2 pene lenestoler, skatoli m/ skjenk (gammelt), mod. salongbord, 2 gyngestoler, flere bokreoler, 2 klesskap, stoler, bord, divaner, senger, bordrulle, filleryer, Hoover støvsuger, reiseskrivemaskin, kyllingmor, guttehoppski, klippemaskin for dyr, lakkeringsprøyte m. m.

Ukjente kjøpere som ønsker kreditt må legitimere seg og på forhånd konferere med auksjonarius. Tilslag under kr. 100,— betales kontant.

Holm Randems Auksjonsforretning, Mysen, tlf. 1171.

Ole J. Randem.